

CUPRINS

Cuvânt-înainte	11
Sigle și abrevieri bibliografice	13
Alte abrevieri	24
Introducere	25
Lista localităților și a informatorilor	41
Harta 1: Localitățile anchetate	70
Harta 2: Siglele localităților anchetate	71
Studiu lingvistic	73
Fonetica	75
Morfosintaxa	100
Observații asupra sintaxei	144
Concluzii	151
Transcrierea fonetică	152
Texte	160
ALEXANDROVKA , raionul Voznesensk, regiunea Nikolaev, Ucraina	161
câsa 161; [Glosări] 163; o ušis-o túnu 164; zburat ^u or ⁱ 165; aŋ_copt kít ^â 166; mămăligă 167; jándră 168; d ^l escînt ^l ec 168; amú nu s-aúde așá 170; cín ^l epa 171; nún ^t â 172; [Deportare în Germania] 176; la míne nu-ș_c ^l șine-m_c ^l p ^l od o fost 177; zburat ^u or ⁱ 179; cín ^l le m-o rupt 180; cum o murít 180; [Date despre subiect] 181; kíroști 183; p ^l er ^l ej ^l č ^l porș 184; o_îmblát ie pin náime 186; faș ^l ém di toát ^l i 188; [Date despre subiect] 189; zburat ^u or ⁱ 192; aŋ_c ^l opt núma diŋ_g ^l r ^l u 193; bătál ^l i ^l e 194; răsculác ^l ne 195; di haiálá ŧti ^l u 196.	
SERBULOVKA , raionul Elaneț, regiunea Nikolaev, Ucraina	199
sátu sã numără s ^l rbulo ^l ca 199; scártá [și] cuti ^l óri ^l u 199; ãváln ^l casa 201; dumínica máre 203; c ^l oconă 204; zburat ^u or ⁱ 204; io m-am măr ^l tát 205; hólod 207; tot sat-o fo ^l moldov ^l én ^l 208; ne-o m ^l nát í_h ^l ermáni ^l a 209; cínipá 212; cošém kí ^l tá 213; mămăliga 214; și i ^l ó am pascút 215; la andréi ^l u 218; zburat ^u or ⁱ 219; di spári ^l ét 221; io ã_řamás sárác ^l â 221; fricăt ^l ái [și] crețúscă 223; da tu-a șe-a méie 224.	

- NOVOGRIGORIEVKA**, raionul Vozesensk, regiunea Nikolaev, Ucraina 228
 máma me o rămáz _vǎdǎnǎ 228; vrǎau sǎ líbǎ curát 229; máma me
 táre-o foz _bohomólna 233; zárǎz sǎ duc la bolnířǎ 234; cǔoc kítǎ 236.
- ȘCERBANI**, raionul Voznesensk, regiunea Nikolaev, Ucraina 238
 acásǎ máma coșé kíta 238; mamalíga búnǎ 240; la andréřu 241.
- KONSTANTINOVKA**, raionul Arbuzinsk, regiunea Nikolaev, Ucraina 242
 [Date despre subiect] 242; kítǎ 243; bǎtǎlǐę [și] hólod 244;
 [Mâncăruri de post] 245; páscǎ 245; řio ǎ _uítǎt tot čisto 246.
- DIKOVKA**, raionul Znamenka, regiunea Kirovograd, Ucraina 248
 ágę ímbl 248; parínři neř řínéř ǔoi mǔlțę 250; da cocovíǎęa țǎtǎ
 noǎpțęa o... o cuvǎit 252; ín řintírím 253; blínǎșí [;] nalívǎnș [;] lápțę
 đí buhǎří [;] covǎșǎ 255; zburǎtórř 256; acořé m-am narodit 258;
 cínipǎ 259; pǎřpǎlúhǎ 260; saltisǔón fásem 261.
- GRUZSKOE**, raionul Kirovograd, regiunea Kirovograd, Ucraina 263
 kíta 263; pǔorc 265; cínepǎ 268; lǎ andréřu [și] zburǎtǔórř 270; řel sár-o
 morít 272; zburǎtǔórř 273; túnu o detunát-o 275; andréřu [și] rusǎlǐ 277;
 ř-an _sadít pǔoř 277; hólod 278; [Ce a făcut subiectul ieri și azi] 278.
- MARTĂNOȘA**, raionul Novomirgorod, regiunea Kirovograd, Ucraina 280
 ín hermánija am _řǔost 280; cínip^l 282; covǎșǎ 284; mǎmǎlígǎ 285;
 curǎřǎ fíntířlę 286; núnta 287; de ařéști bolǐézne 287; zburatǔořřu 289;
 kítǎ 290; nu-ř sǔfǎř difřl pi moldovíén^l 292; [Murǎturi] 293; kítǎ 295;
 am ístória lúřgǎ 296; bórșu 298; ř-li pu su^p _clóșcǎ 299; l-o torokit 301;
 s-o slučít la míni 302.
- SUBOTȚI**, raionul Znamenka, regiunea Kirovograd, Ucraina 303
 ř-az ař _cop^t _tríř túřři 303; ne-o-řkís _ín továrnř vahón 304; ř-așǎ ří
 ř-o tr^ęacút vǎcu 305; ř-am _facút núntǎ 306; papalúgǎ fac 313;
 matířcǎ cǎ řel a ři mut 313; ín řcoǎlǎ řř-o-řvǎřǎt 314; domovícu 315;
 an _rodínǎ _tríř copkří 316.
- VOLOȘSKOE**, raionul Dnepropetrovsk, regiunea Dnepropetrovsk, Ucraina 317
 a řǔost mǔlț moldovíén^l 317; rářșę núma moldovíén^l o řǔost 323;
 ř-řo^l mittíél ířc-am řǔost 324; cręcún 325; ří nóřǎ ni plǎși cínřisřlř tot
 čisto 326; s-o-řvǎřǎt 327; ǎ _facút ásta cǎsa 328; pi la mǎřmíntur^l 330;

- gríu 331; [Ce a făcut subiectul ieri și azi] 332; a noastră făse pălănit 333; [Glosări] 334; ĩvălĩesc cásalı 335; [Date despre subiect] 336; la deat 338; galúși 339; kĩftere 340; tátă n-ă_avút 341; rău robotĩesc 342; papalúha 342.
- BAIRAK**, raionul Gorlovka, regiunea Donețk, Ucraina 344
- [Date despre subiect] 344; ĩo acolé și traiĩesc 345; hólod 345; hóre mult an_dus 346; a noastră límba noi nu-o putĩem ĩapadá 347; kĩtă 351; pásca 353; cum la páște așă și la pravadá nĩoi nĩ dúșim 354; da lunĩ l-am ĩngropát 356; cúmătru 358; [Date despre subiect] 359; atúșa coșĩĩé 361; [Borș] 362; [Conserve] 363; [Porcul] 364; găĩina 366; ctóșcă 367; o murít 368; al duc la mormĩnturĩ 370; núnta 374; domovíc 376; moldován o fĩost ĩel 377; moldovniĩești lí đĩșé 378; [Ce a făcut subiectul ieri și astăzi] 379; cúmătru tac 380; ĩa-n_prăyĩești moldovăncă 381.
- NOVOIGNATIEVKA**, raionul Volnovaha, regiunea Donețk, Ucraina 382
- [Date despre subiect] 382; hólod o fĩost 386; núma s-spasáscă 387; țurca 388; rúșĩi ne đĩc volóhe 388; mátca șeĩ bătrĩnă 390; [Date despre subiect] 391; [Portul] 394; kĩtă 394; cĩnĩpă 397; núnta 398; s-stĩ_đĩ sátu 400; brĩnđa 401; [Ce a făcut subiectul ieri și azi] 403; [Date despre subiect] 404; kĩtă 405; plășĩnte 408; projășéle 409; la páște 410; pĩórcu 411; găĩĩnă 414; scoátim și_pui 414; borș 416; pépene 418; curĩék 421; m-o loat ucótĩc 422; núnta 422; la marmĩnturĩ 426.
- TROIȚKOE**, raionul Popasneansk, regiunea Lugansk, Ucraina 429
- [Date despre subiect] 429; treĩeră cu cáĩi 432; n-ă_facút cásă 433; batĩé grău 434; țurca 435; m-an_dus túma ĩm_bairác 436; [Date despre subiect] 437; holodóucaș 439; sĩzele-a nóstrĩ 441; ĩo uĩă nu ĩesc bucuroásă 441; ĩncĩ mai curát grăĩé 442; brĩnđa 443; ne-a_žnăconĩt 445; núntă 446; la marmĩnturĩ 448; domovíc [și] papalúhă 451; prĩdanoĩ 452; ĩn harmán 453; [Toponimia satului] 454; [Preparate din porc] 455; [Glosări] 456; [Obiceiuri la naștere] 457; súpre vínerĩ nu torșĩĩé 460; [„Răsculăcitul”] 464; [Date despre subiect] 464; pirahiili 466; [Ce a făcut subiectul ieri și astăzi] 467; sămănă mądăreă 467.
- MOLDOVANSKOE**, raionul Krâmsk, Ținutul Krasnodar, Federația Rusă 471
- pi tát ĩ ĩmpúșcă aĩș pi loc 471; vínu 473; am cĩntát „strugurăș di poámă” 474; noi țĩném mínte tá_tăti jócurlĩ 478; [Școala] 481; atúșa dă pĩnға-ĩ_cuptĩórĩ 483; plășĩnta 483; rășĩturĩ 484; clóșca cu pui 485;

andréi 485; ne-o dus ū ucraîna 486; [Toponimia satului] 488; [Antroponime] 489; la sãrbãtoãrea límba noãstrã 491; noi _așã ne_ã jucãt 492; çobãnãș cu oiîli 492; [Descãntece] 493; fãșem pãpúșã 499; [Bocet] 500; mã prind di cumãtri 502; logódna 503; de-amú núnta 504; io la mása lor aș_crescút 509; hultuãnu flãcãului 509; dușe verzeleátu 510; bisericã 511; aîista sã kãmã șlur 511; cínipa 512; lægișeri 513; știubéi 514; noi cît an_trãit an_șásút 514; nu fãșem borș 515; ne-o luat pi noi romíni 515; cu hãiitu 516; tãti pãdúrlj ierã núma mere și prãsãde 517; pãmínt ierã dișãrt 518; sã dușlîe 520; bãiêfi sã hultuãscã 520; sîntém álde mînlãlãke 520; la cumãtrije 522; [Date despre subiect] 523; botcãle 524; aî ilãgãnã la poiãnã 525; [La șezãtoare] 527; l-o luat o fricã 528; cînd s-o mîntuít bãtãia 529; ni dúșim la pivék 529.

MOLDOVANOVKA, raionul Tuapse, Ținutul Krasnodar, Federația Rusă 530

o predlaît aîiça na cavcãzi 530; iel sã kemã sapsúscaia 531; pîni nú ierã 532; șe núma n-am fãcút 533; triirãm grîuș cu cãii/ cu cotócu 534; fãșe cumpãnã și scoté ápã 535; fãșe brîndã și kag 536; iazicu nóstru s-prãpãdește 537; [La Anul Nou] 538; pãrêti fãșem di kãtrã 539; [Porumbul] 540; amú uoi nu-s 541; ne-o fãcút canțert 541; în sãtu ísta 542; am rãzilãt 543; am fãcút bãnițã 544; álti númi-î da 545; ținém andréi 546; gãșã 546; turșã 547; plãșințãl^{le} [și] vãrzãr^l 547; cu tãlãnca îmblá 548; pãște coãșem 549; mãlãj coșém 550.

ȘABANOVSKOE, raionul Seversk, Ținutul Krasnodar, Federația Rusă 551

kãgu l-o fãcútã-lã 551; fintína 552; pãpșoi 552; [La vãnãtoare] 553; îmblá cu urátul 553; hultușe/ îm_pãdúri 555; [Date despre subiect] 556; la bãtãlișe 558; okínșilj 558; [Portul bãtrãnesc] 559; tãti deãlurle _ierã curãti 561; i-am dus io múlti burijenj 561; toãrșim cu preãtca 562; țãșim 563; la andréi 564; pomínt uo apucãt cît o vrut 565; din tîrg/ din crasnodar 567; túrși uo traít aîișa mult anl 568; púnim burujenli 568; búba șei neãgrã 569; moldovnești scriém 570; plerili ni-o spãșit 570; pi tãt i-o rãscolãșit 571; ș-o botezãt 572; núnta 572; cum mãliga sã fáși! 573; gãlușe 573; rãșitúr^l 574; núnta-î la níri 575.

Indice tematic	577
Glosar	583
Lista împrumuturilor neoslave neadaptate la sistemul limbii române	707

CUVÂNT-ÎNAINTE

Volumul de față prezintă pentru prima dată mostre de grai înregistrate pe bandă magnetică, redată în transcriere fonetică, însoțite de un amplu studiu monografic și de un glosar dialectal din 13 comunități cu populație românească transplantate, în secolul al XVIII-lea, între fluviile Bug, Nipru și Bazinul Doneșului din sud-estul Ucrainei și din 3 localități fondate în secolul al XIX-lea în nord-vestul Caucazului, în sudul Federației Ruse.

Materialul lucrării este structurat în trei părți: prima constituie descrierea sociolingvistică, fonetică, morfologică și sintactică a graiurilor cercetate, a doua parte, corpusul de texte selectate din înregistrări, iar a treia parte cuprinde materialul lexical excerptat, literarizat, oferind elementele necesare înțelegerii textelor și descrierii vocabularului acestor graiuri.

Lucrarea a fost concepută inițial în două volume. Primul volum, care cuprinde textele din șase localități din sud-estul Ucrainei, a apărut în 2011 la Editura Academiei Române și a fost premiat de Academia Română cu Premiul „Timotei Cipariu”. Deoarece acest volum, finanțat de Guvernul României – Departamentul pentru Românii de Pretutindeni, a fost editat într-un tiraj foarte redus și difuzat cu precădere prin misiunile diplomatice românești și mai puțin în mediile academice din țară, am decis includerea materialului respectiv în volumul de față. Decizia noastră se motivează prin însăși configurația graiurilor respective și prin faptul că studiul lingvistic are în vedere întregul material cules din cele 16 localități.

Descoperirea unui strat neexplorat sau insuficient cunoscut a fost posibilă prin instaurarea unui climat de cercetare sistematică a spațiilor albe din istoria limbii române, prin stabilirea relațiilor de colaborare științifică, după 1990, între Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”, Institutul de Filologie al Academiei de Științe din Chișinău și Institutul de Filologie și Etnografie al Academiei de Științe din Kiev.

Anchetele efectuate de către echipa noastră la românii-moldoveni, minoritari în spațiul de la est de Bug, vor constitui, în mod cert, unicele mărturii, peste timp, asupra unor idiomuri în curs de disoluție. Totodată, avem convingerea că valoarea deosebită a materialului cules va avea efecte extrem de fructuoase pentru știința filologică românească.

Lucrarea se adresează, în primul rând, lingviștilor și dialectologilor interesați de evoluția limbii române și a ramificațiilor ei teritoriale. În al

doilea rând, conținutul textelor dialectale este util studierii unor aspecte variate, sociolingvistice și etnologice.

Volumul a beneficiat de sprijinul acordat de Academia Română și de conducerea Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, care au alocat fondurile necesare deplasării în străinătate și pentru realizarea propriu-zisă; fondurile pentru publicarea lucrării au fost asigurate de către Ministerul de Externe al Guvernului României – Departamentul Politici pentru Relația cu Românii de Pretutindeni.

Menționăm, de asemenea, contribuția semnificativă a Academiei Ucrainene din Kiev care, alături de Institutul de Filologie din Chișinău, au asigurat deplasarea pe teritoriul Ucrainei, punându-ne la dispoziție mijloace de transport. Mulțumim cercetătoarei Liubov Lazarenko de la Institutul de Filologie și Etnografie din Kiev care a avut amabilitatea să însoțească echipa de dialectologi români într-una dintre anchetele de teren.

Mulțumirile noastre se adresează academicianului Marius Sala pentru interesul deosebit manifestat în legătură cu demersul nostru științific.

De asemenea, aducem calde mulțumiri Editurii Academiei Române, în mod special conducerii acesteia.

Aducem calde mulțumiri tuturor celor care, prin sprijinul științific și moral acordat, izvorât din devotamentul față de limba și cultura românilor, au făcut posibilă apariția acestei cărți.

Amintim, astfel, mai întâi, pe cei doi referenți științifici, acad. Marius Sala și prof. univ. dr. Gh. Chivu, membru corespondent al Academiei Române, ale căror sugestii și aprecieri ne-au încurajat și ne-au susținut în publicarea volumului.

Amintim, de asemenea, pe colegele Daniela Răuțu, Carmen-Ioana Radu și Mara-Iuliana Manta, prin implicarea cărora am reușit să definitivăm lucrarea și s-o predăm la editură în condiții corespunzătoare.

Menționăm, apoi, pe colegul Victor Celac pentru ajutorul susținut în reproducerea grafică a termenilor cu caractere slave, precum și în rezolvarea multiplelor dificultăți ridicate de aceștia.

Mulțumim Magdalenei Mihai, Mihaelei Dună și Cătălinei Pătrașcu pentru operațiile dificile de prelucrare computerizată a materialului dialectal.

Pe această cale, ne exprimăm recunoștința față de vorbitorii de grai, adevărații autori ai acestei cărți, păstrători ai patrimoniului lingvistic moștenit, un tezaur (de limbă) puțin cunoscut, împreună cu o parte din istoria lor la fel de puțin cunoscută.

Întocmită cu rigoare științifică, dar și cu căldura inimii, lucrarea de față este o carte consacrată românilor dezrădăcinați, înstrăinați și uitați, memoriei acestora, care ne îndeamnă să medităm asupra destinului istoric și cultural românesc.

Autorii